

Gradivo

1.04 Strokovni članek

UDK 929 Grisanci O.
39(497.4 Piran)"1923/1989"
prejeto: 22. 5. 2006

Špela Pahor

šudentka etnologije in francoščine, mladinska knjižničarka in pravljíčarka v Mestni knjižnici Izola,
Gortanova 27a, SI-6330 Piran
e-pošta: spela.pahor@guest.arnes.si

Življenje in spomini gospe Otilie Grisanci iz Pirana

Uvod

Pred seboj imam zapiske in posnetke, ki sem jih naredila pred skoraj dvajsetimi leti, ko sem se nekajkrat pogovarjala s preprosto, skromno, prijazno in zelo verno, zdaj že pokojno gospo Otilio Grisanci iz Pirana (njeno pravo ime je bilo Anatolija, vendar so jo vsi klicali Otilia). Pripovedovala mi je deloma o svojem življenju in o življenju svoje družine, obujala pa je tudi spomine iz časov svojega otroštva pred letom 1945 in nekatere kasnejše. Zato mi je težko začeti, saj so raztreseni in zajemajo vse mogoče teme. Iz hvaležnosti do nje, pa tudi do drugih starih Pirančanov sem jih želela urediti in strniti v pripoved, ki bi oživila utrip našega starega mesta Piran in njegovih prebivalcev. Tu je gospa Otilia živela od svojega otroštva pa skoraj do konca prejšnjega stoletja. Mesto in ljudi je imela zelo rada, to sem čutila v vsaki njeni besedi. Pogovarjali sva se malo v slovenščini in malo v italijanščini, ki je bila njen materni jezik. Posnetke v italijanščini sem dobesedno prepisala s kasete ter besedilo nato prevedla v slovenščino. S tem prispevkom sem želela prikazati njen odnos do delčka žive zgodovine, katere del je bila in ne (včasih puste) zgodovine, kakršno nam odkrivajo učbeniki, knjige in arhivi.

Otilia Grisanci (1923–1995).

Gospo Otilio Grisanci sem obiskovala med letoma 1987 in 1989. Stanovala je na začetku Korpusove ulice, za beneško hišo Benečanko. Njena kuhinja je bila temačna in skromno opremljena in družbo ji je ves čas delal vesel kanarček, ki se je oglašal in me spominjal nanjo in na najina srečanja še potem, ko sem veliko kasneje s kaset prepisovala njeno pripoved. O njenem življenju ne vem veliko več kot to, kar mi je sama povedala. Bila je skromna, obleke si je sama spletla ali skvačkala in nosila je kratko postrižene lase, ki so bili temno rjavi še v njena pozna leta. Bila je prijazna in rada se je smejala, bila je naravno bistra in imela je dober spomin za podrobnosti. Veliko je delala za cerkev, pri njej so se enkrat mesečno srečevale žene iz gibanja Focolari in se posvečale branju in premišljevanju Besede življenja, duhovne misli, ki jo je voditeljica gibanja, Chiara Lubich, enkrat na mesec razposlala več milijonskemu gibanju po vsem svetu. Ker je delala tudi pri skupini Karitas, sem ji večkrat nesla rabljena oblačila, ki jih je potem razdala med tiste, ki so jih potrebovali. Govorila je predvsem italijansko, pa tudi slovensko, čeprav je večkrat iskala besede. Na stara leta je stanovanje prepisala mladi družini in si zagotovila prebivanje v njem do smrti. Ne spomnim se točno, kdaj je umrla, bilo pa je nekaj let po osamosvojitvi Slovenije. Kratke spomine nanjo mi je na mojo prošnjo napisala mama:

"Srečanja z Otilio.

Ne vem, ali je bila Otilia kje redno zaposlena. Prav gotovo je pomagala svoji mami, ki je imela majhno trgovinico z zelenjavo in drugimi kmetijskimi pridelki v Levstikovi ulici v Piranu. Videvala sem jo pri nedeljskem bogoslužju. Bila je zakristanka – cerkavnica. Pripravila je vse, kar je bilo potrebno za mašniški obred, krst, birmo, poroke, pogrebe, procesije... Skrbela je za denarno nabirko med bogoslužjem, poskrbela je za urejenost, čistočo in okrasitev cerkva. Seveda je imela pri tem pomočnice in pomočnike.

Bližje sva se spoznali na srečanjih fokolarov. Nekaj časa se je srečevala manjša skupina fokolarov na njenem domu. Prišle so tudi žene iz Izole in Kopra. Ena od teh, običajno je bila to Otilia, nam je razložila geslo meseca, ki ga je predlagala ustanoviteljica gibanja Chiara Lubich. Po tem geslu, "besedi meseca" naj bi se razmišljalo in predvsem živelo edinost med nami. Po želji je katera iz skupine povedala svoja izkustva. Temu se je reklo pričevanje. Otilia je bila stvarna. Marsikaj je znala lepo razložiti.

Če se prav spomnim, je bilo njeno otroštvo vse prej kot lahko. Bili so revni. Mislim, da so nekaj časa živeli v Fiesi. Kot vem, je svojo bolezen potrpežljivo prenašala. Umrla je v izolski bolnišnici. Pokopana je na piranskem pokopališču in počiva v istem grobu kot njena mama."

I.

Oba, mama in očka sta bila iz Pregare. Pisala sta se Grisanci. V družini smo bili mama, jaz, dve sestri, očka in trije bratje. Jaz sem se rodila leta 1923.

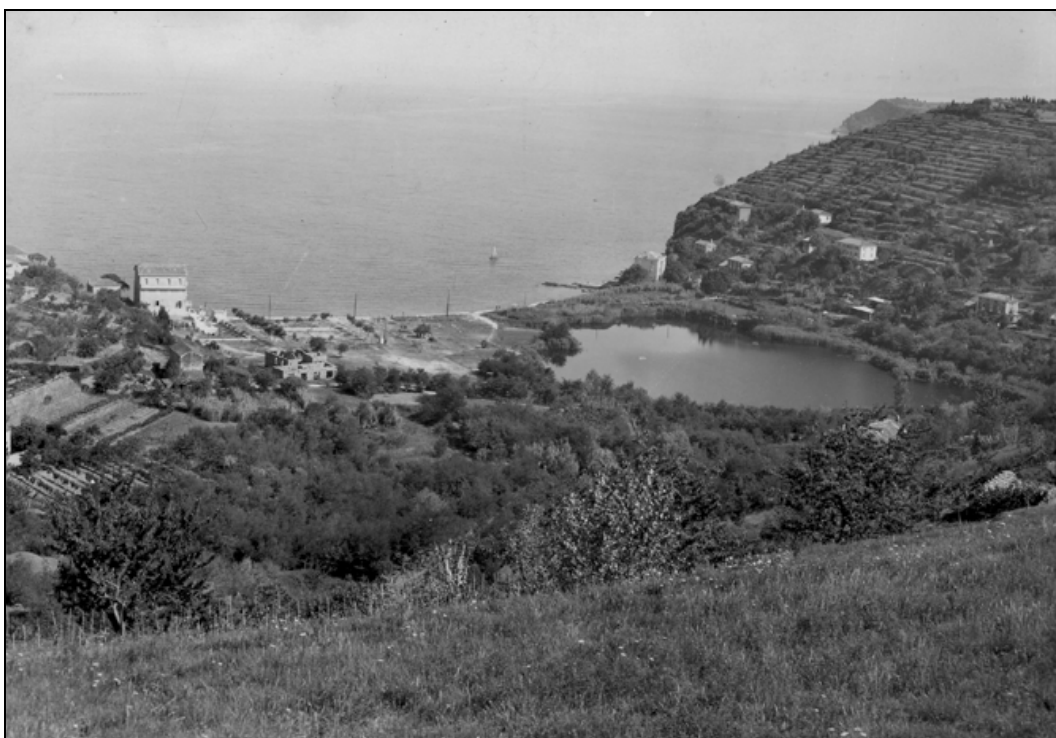
Ko smo prišli iz Pregare, smo najprej živeli nekaj let na Pacugu. Najprej smo živeli dve leti v eni hišici, ki jo je kupil očka. V Pregari je umrl moj *nono*. Pet bratov si je razdelilo zapuščino. S tem je očka kupil hišico na Pacugu. Ni mogel vsega odplačati in je moral prodati. Kupil je dosti manjšo hišico, kjer smo živeli osem let. Ta je šla za *incanto*, *vendita all'asta*, tisti, ki več da. Za petdeset lir je šla hišica in njive, ki so takrat veljale osem tisoč lir.

Potem smo živeli v Fiesi. Tam je živelo še nekaj družin: Orlič, Miškolin, Rotter, Dellapietra in druge. Hiša ni bil naša, imeli smo jo v najemu. Bila je od *Fabbrica de matoni*. Bila je majhna. Spodaj je bila kuhinja, zgoraj sobica, brez vrat, samo stopnice so šle gor. Podstrešje je bilo zelo nizko. Imeli smo nizko ognjišče, dolgo od enega kota do drugega. Na vsaki strani so bili po dva ali trije stoli, sedeli smo tudi na pručki. Sedeli smo na ognjišču in se gredli. Spredaj je peklo, da si dobil skoraj žulje, zadaj pa je zeblo.

V Fiesi je bilo več vod. Po vodo za kuhanje smo šli pod hrib, po živo vodo. Bila je čudovita, dobra, čista, okusna. Redko so take. Tu je raslo dosti akacij, ki smo jih sekali in kurili.

Tudi njive smo imeli v najemu, a je bilo bolj *švoh*. Kjer je danes avtokamp, tam so bile očetove njive. Moj očka je bil zelo slabega zdravja. Niti se ni dobro znašel. Imel je tisto malo zemlje in ko je bila sezona za setev, je bilo treba sejati, če si hotel kaj žeti. Ampak če si že prej pojedel seme, nisi mogel sejati. Tako smo najprej pojedli seme, potem pa nismo mogli sejati. Vem, da je bil tam en sosed in njim je šlo malo bolje, obdelovali so zemljo in so živeli, skratka, niso bili lačni. In imel je tiste košare krompirja, da jih bo sadil v zemljo: *"Ciapa, ciapa, Toni, metti, metti anca ti sotto terra queste, che vedo che non hai cosa mettere. Così crescerà e invece di aver un cesto ne avrai dieci."* "Vzemi, vzemi Toni, posadi tudi ti, posadi ta krompir, ko vidim, da nimaš kaj dati v zemljo. Tako bo zraslo in namesto da bi imel eno košaro, jih boš imel deset." Če je očka, revež, že bil lačen, je šel v kuhinjo in je dal v lonec tisti krompir, ki je bil pripravljen za sajenje. In to je res, veš, ko si tako včasih pripovedujemo, saj si ne pripovedujemo vedno, ampak ko se na to spomniš, se zdi kot pravljica!

Očka je v Fiesi nabiral metlice s trsja, ki rase okrog jezera, jih vezal v šope in jih prodajal na trgu. Bile so dobre za brisat prah. Še danes nekateri ne morejo brez tega.

*Pogled na Fieso leta 1958
(Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).*

Očka je nekaj let obdeloval njive, potem je to opustil, ker mu zdravje ni dopuščalo težkega dela. Šel je delat v soline, kjer je dobil tudi pokojnino. Za ribištvo ni bil. Tu so skoraj vsi bili ribiči. On pa ni imel s tem nobenega veselja in ne potrpljenja.

Jaz sem hodila v šolo iz Fiese. Punce in fantje so hodili posebej v šolo. Učiteljica je bila iz Pirana. Enkrat na teden smo imeli verouk. Mi smo malo hodili v šolo, do petega razreda. Potem smo trije otroci zrastle in bi morali iti kam delat. Jaz sem šla delat v Trst. Ko sem šla v Trst, sem imela štirinajst let. Delala sem v družini. Spoznali smo se v Fiesi, ko so bili oni na dopustu. Imeli so svojo vilo v Fiesi, *villa Elena*. To je bila družina Faienz iz Italije. Njihovi predniki so bili Francozi, vendar so bili oni v Italiji že veliko generacij. Od leta 1937 do leta 1941 sem delala pri njih. Zaslužila sem trideset lir na mesec. Večkrat mi niso plačali, ker niso imeli. Eno leto sem delala še tu pri nas, pri dveh družinah. Potem sem zbolela. Kasneje sem delala v hotelu Ravalico. Potem so ga podrli in naredili nove hotele.

Življenje je bilo težko. Bratje so šli delat z enajstimi, dvanajstimi leti. V šolo niso mogli več; do petega razreda so bili prisiljeni, potem jih je bilo malo, ki so šli, ker ni bilo možnosti. Šli so delat v ladjedelnico na Bernardin. Delali so za *lačno plačo*, za voziček drv ali deset lir na teden. Tramvaj je na primer stal pol lire. Starejšega brata

so poklicali v vojsko. Mlajši brat, rojen leta 1932, je delal tam od leta 1950 do leta 1951. Tudi drugi brat je delal malo, dve leti in pol. Tretji pa precej let, se je tudi specializiral. Potem je šel v Avstralijo in ima tam dober poklic.

Mama je šla prodajat, potem ko smo otroci že delali. Mama je kupovala in prodajala zelenjavo na trgu, ne v trgovinici. Temu smo rekli *licenza ambulante*. S tem so lahko ženske šle prodajat v Piran, v Izolo. Mama je bila samo v Piranu. Imela je svoj prostorček. Od kmetov je kupila *al in grosso*, na debelo. Potem je prodajala *na kilo, na deko*. To je delala od leta 1937 do leta 1962, petindvajset let. Prej ni mogla, ker je bila velika družina, pet otrok. In ji je ostalo malo časa.

Moja družina je šla potem za eno leto živeti na Pacug, blizu morja. Od tam smo šli v Piran, v Via Friuli. Tam smo menjali tri hišice. To je bilo leta 1943.

Moj oče je imel doma ročni mlin. Dva kamna – to je bil trd kamen – en spodaj, en zgoraj, vmes je bila luknjica, da je teklo zrnje. Ena palica je šla v ploščo in gor na grede, da se je vrtelo. Z eno roko je vrtel, z drugo roko je sipal zrnje. Očka je imel ta ročni mlin v *kantini*. Imel ga je še v času vojne. Mleli smo za druge, ker zase nismo imeli kaj. Namesto denarja smo dobili moko. Če so nam prinesli pet kilogramov zrnja, je bil en kilogram moke za nas. Če je očka mlel cel dan, ni namlel pet kilo-

*Piranska ladjedelnica na Bernardinu, začetek 20. stoletja
(Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).*

gramov moke. Mlel je pšenico in koruzo, polento. Samo mi smo imeli tak mlin. Imeli smo ga še nekaj časa po vojni. Če so šli mlet, so rekli: "Gremo k Toniju", "*andemo de Toni*." Očka ni imel vzdevka. Tega niso imeli vsi. Ni imel vzdevka, ker je bil priseljen.

Košare so delali skoraj vsi tisti, ki so imeli kakšno njivo. Moj očka tudi je delal košarice. Je naredil drugačne, zelo močne in lepe. So bile okrogle, spodaj ni bilo ravno. Potem je naredil roč. So jim rekli *cajne*. Bile so različnih velikosti. Nam jih je naredil tudi za igrače. Tudi potem za našo nečakinjo, ko je bila majhna in si je želela. Ene pa so bile velike tudi za dvajset, trideset kilogramov krompirja, še več. Les je bil *vinco*. Nabirali so ga ob cesti, ki pelje od *San Bortolo*, od Sv. Jerneja do Sečovelj. Tam je raslo veliko tega. Tata je vsake toliko šel tja in je nabral en cel *faš*, in potem je to olupil, potem je to sušil in močil. Tudi *plenjerje* je delal. Mi smo rekli *piener*. Te so rabile ženske, ko so hodile prodajat na trg. Prihajale so iz Strunjana in so te *plenjerje* nosile na glavi. In vsake vrste reči notri. En *kupčič* radiča, en *kupčič* češenj, en *kupčič* fig. In potem so to pokrile in so nosile. So nosile po trideset in še več kil. *Pienerji* so bili veliki. Tiste *povštrčke* iz volne so imele, *sesta* smo jim rekli. So jih delale večinoma same doma. Tisti kvadrati so bili zašiti en za drugim, da je prišlo kakor kolač. In vmes ena luknjica, da se je *plenjer* lepo usedel notri. *Cajne* so bile narejene iz bolj debelih šib. Tam kjer so to nabirali, so rasle tudi

kanele, trs. Rasejo v Fiesi, v Kopru, kjer je voda.

Mi smo bili revna družina. Imeli smo le postelje, prva leta pa samo *cavalete*. Poprek so bile deske in zgoraj *pajon*, *pejerič* ali perje od koruze. Kadar je bilo novo, je še šlo, vendar smo listje vsake toliko porabili za zakurit, ker je bilo lepo suho. So rekli starši: "Pojdi samo po dva perja v *pajon*". Čez en mesec je bil *pajon* že čisto nizek, samo na deskah smo spali.

Vsa otroška leta smo spali na *pajonu*. Postelje smo dobili med vojno in po 2. svetovni vojni. Pa so bile postelje že prej. Brez *fedrov* so bile. Samo deske, ki smo jih kupili. Še vedno smo uporabljali *pajon*, do konca vojne, samo da je bila namesto *kavalet* postelja.

Potem so prišle postelje z železnimi *fedri*, rekli smo *metalica*. Bile so take postelje kot v bolnicah. Potem so prišli šivani *modroci* in so bili *fedri* vmes, zgoraj pa *modroc*. Temu smo rekli *šušte*. Moj prvi *modroc* je bil leta 1955 ali 1956. Pred enajstimi leti, leta 1976, sem kupila jogi.

Imeli smo *lavandin*, umivalnik, *broca de l'acqua*, vrč za vodo, omarico za umivalnik, milo. To smo kupili leta 1948. Spodaj smo spravljali čevlje ali posode za vodo. To je bilo v sobi, vendar se nismo v sobi umivali. Umivali smo se v kuhinji. Na *banco de l'acqua* je bil tudi umivalnik, ki smo ga postavili na stol, ko smo si umivali noge.

Ognjišče je bilo zidano – kot hiše – iz kamnov ali opeke. Večje družine so imele večje ognjišče. Bilo je prilagojeno vdolbini v zidu, kjer se je začel

dimnik. Široko je bilo približno osemdeset centimetrov. Napa je bila v dveh nadstropjih. Na navadnem ognjišču so kurili zgoraj. Postavili so eno železno palico, podobno tirnicam, drva so položili povprek na to palico in zakurili.

Kasneje so iz enega dela ognjišča naredili *špaker* z železnimi obroči, spredaj in spodaj pa vratca, kjer so zakurili. To se je imenovalo *plaka*. *Plake* so začeli delat, ko sem bila jaz majhna, približno leta 1930. Tisti, ki so takrat imeli *špaker*, so bili že bogati. Drugi so najprej začeli zidat tako, potem, šele okrog leta 1935, 1936, so začeli kupovati posebne *špakerje*. Takrat so začeli podirati tudi nape. Posebno pa po vojni. Takrat so jih podrli skoraj vsi, redko kateri so jih pustili. Po vojni so prišle nove kuhinje. Leta 1950, ko sem se preselila v to hišo, v to stanovanje, je bila tu še *plaka*, zgoraj je še bila *štanga*, *kadene* pa ni bilo več.

Tista, ki je tu živela pred nami, je bila sama. Tu v tej sobi je imela *camera da pranzo*, bilo je kot kaka dnevna soba. Ampak navadne družine tega niso imele. Navadne družine so imele kuhinjo in spalnico ali dve spalnici, če je bilo več otrok. Kuhinja je bila ponavadi velika. Spalnice so bile zgoraj.

Kuhinjska oprema so bile stare kredence, *banco de l'acqua*, kamor so postavili golido z vodo. Bili sta dve golidi. Ena na zgornji, ena na spodnji polici. Zraven je bilo nekaj skodelic. Golide so bile pokrite.

Imeli so še mizo in stole. Kjer je bilo več otrok, je bila v kotu miza in klopi, kjer je sedelo pet, šest, sedem otrok. Drugi so bili na stoli.

Skrinjam smo rekli *cason*, *la casa* ali *casela*. Bile so od osemdeset centimetrov do en meter visoke, dva metra dolge in šestdeset centimetrov široke. Bile so tudi okrašene skrinje. Naša je bila skoraj navadna. Mi smo dali noter vse, kar je bilo. Tudi kruh včasih, ker ga ni bilo dovolj, da bi ga vsak vzel po želji. Tako da smo ga tudi zaklepali.

Sicer so bile skrinje za *biancheria*: rjuhe, brisače, osebno perilo. Tudi za obleke. Vendar oblek niso imeli toliko; imeli so jih bolj ali manj le toliko, kot so jih potrebovali vsak dan. Eno so prali in drugo nosili.

V času vojne smo dobili eno omaro, enodelno, pa nas je bilo sedem v družini. Nekateri so imeli. Večina pa jih je bila tako, da ni bilo toliko oblek, da bi jih obesili. Skrinjo smo potem razstavili. Brat je bil tesar in ko so šli v Italijo, so iz skrinje naredili *casone*, kovčke. Potem so v ta kovček spravljali deke in take reči, ki jih ne rabiš vse leto. Vendar to ni bila več skrinja.

Oblečeni smo bili, kot smo mogli. Smešno in žalostno. Bi štrikali, če bi imeli kaj. Tisti, ki je vstal prej, se je oblekel malo boljše. Očka je imel bombažno spodnjo majčko. Plaščev ni bilo. Nisi imel kaj obesit v omaro. Ali si imel vse na sebi, ali je

čakalo za oprat. Moji bratje so delali v ladjedelnici, za plačo so jim dali košaro drv. V soboto zvečer smo oprali njihove obleke in jih sušili na ognjišču, v ponedeljek so spet oblekli tisto.

Ženske so pozimi pletle nogavice. Včasih ni bilo niti iz česa plet in so zvečer pletli, zjutraj razparali, da bodo imeli kaj delat zvečer, ker jih je bilo sram, da ne bi delali. Ni bilo nobene punce ali ženske, da bi kar klepetala brez nič delat. To je bila sramota. Tako da so zvečer delali in zjutraj malo razparali, da bodo imeli zvečer kaj delat, ker ni bilo denarja za kupit novo volno. In večkrat so rekli: "Smo naredili tako, ker je sramota, da nimamo nič v roki, da nimamo kaj delati."

Ženske so nosile dolge obleke. Kot se spomnim, ko sem bila majhna, je imela moja mama dolge obleke, dolga krila in srajco. Ampak to je dolgo, dolgo časa od tega. Potem se je to hitro spremenilo in se je začela taka moda, kot jo imamo še danes. Eni malo krajše, eni malo daljše.

Potem sem tudi šivala doma. Učila sem se zaradi potrebe, ker si nisem mogla kupiti nič novega. Dobila sem kakšno obleko in si jo preuredila. Plašč smo kar obrnili. K nunam so se hodile učiti šivat že bolj bogate ženske; učile so se *rikamé*. To so delale tiste, ki niso imele potrebe zaslužiti, ki so imele čas in so si delale *coredo*, *doto*. Sešile so si tudi do petdeset, šestdeset, sedemdeset rjuh.

Bogate ženske so bile doma. Pri neki družini je umrl mož, *capofamiglia*, in zapustil tri hčere in ženo in vsaki en milijon. Te so živele ne vem koliko let samo od obresti od te dediščine. Nobena ni delala.

Več žensk je hodilo delat v Trst. Večinoma tiste iz Fiese, iz Belega križa, tiste, ki so bile pod ekonomskim povprečjem, pod pragom revščine, ki so morale zaslužiti, da bi preživele. Delale so tudi pri tistih bogatejših družinah; kar nekaj jih je bilo, ki so hodile k njim delat. Ženske so šle v službo, če je bila prav zelo velika potreba, če je bila *mižerija*, ali take, ki so bile bogate in niso imele kaj delat doma.

Drugače ženska ni bila v službi, je doma šivala svoj *coredo*. Vsi so imeli *rikamane* rjuhe. Osebno perilo je bilo iz lanu. Tisti, ki so mogli, so imeli od šestdeset do osemdeset rjuh. Manj kot dvanajst rjuh je bilo redko. Brisače so bile lanene. So jih *rikamirali* ali naredili *ažur*. Vsi so to delali. Zavese so bile lanene, *rikamirane*. Lan se je dobil v trgovinah.

Moja mama je pravila, da so v Pregari doma predli volno. Imeli so ovco, so jo ostrigli, oprali volno, spredli v nitko s preslico. Predli so volno za nogavice, za puloverje. Naredili so tudi blago za rjuhe, vendar je bilo zelo trdo, debelo in grobo. V reko so šli in tam so tolkli in tolkli in tolkli ta material, da se je zmehčal.

Danes so vsi siti. Takrat smo bili siti enkrat na

teden. Jedli smo polento, ribice, kruh, zelje. Če smo zjutraj jedli prežgano župo, smo bili zelo veseli. Jedli smo dvakrat ali trikrat na dan. Ali celo samo enkrat. Za kosilo je bila mineštra, za večerjo polenta ali močnik, če je bilo kaj moke. Enkrat ali dvakrat na leto je prišlo tudi malo mesa domov.

Zdravilne čaje so tudi prodajali. Ampak največ smo šli v farmacijo, da nam dajo kaj za diarejo, za kašelj ali kaj takega. Iz česna so ženske veliko reči naredile doma. So ga dale namočiti v šnopc ali v olje, ali so celo namazale otroka z njim, kadar je bil kaj slab. Za vsako reč, ali je bruhal ali mu je bilo kaj slabo, so dali malo česna. So ga namočili tudi v olivno olje v mali steklenički. S tem oljem so namazali pod nosom ali po glavi ali grlo. Se spomnim, da nam je včasih zmanjkalo olja in je bila samo še ta steklenička in mama je rekla: "Ma ne, to se ne sme rabit, to je za to." Je bil tisti česen notri v steklenički in je bila za zdravlilo.

Vode so bile na Trgu 1. maja, na Marciani – na Rokovem trgu, še malo naprej je bila tudi ena. Leta 1932 ali 1933 so naredili vodovod. Spomnim se otvoritve, bila sem v tretjem ali v četrtem razredu. Imela sem približno deset let. Še hranim vabilo, ko je bila na Tartinijevem trgu otvoritev novega vodovoda. Takrat smo šteli trinajsto leto fašizma. Vsak dokument, vse je bilo pisano, na primer leto 1930 in deseto leto fašizma. To se je pisalo z rimskimi številkami.

Hotel Piran je zgrajen na mestu, kjer je bila

prej *casa Balila*, hiša Balila. Tja so hodili telovadit iz šole. *Balila* so bili italijanski otroci. Takrat so tako rekli. *Balila*, mala Italijanka, *avantgardista*. Bilo je več stopenj.

Po letu 1950, 1952, 1953 so naredili še sem in tja par pip. V Vodopivčevi ulici je bila ena taka. Prej sem živela v Vodopivčevi ulici, ki se je nekoč imenovala Ulica Friuli. Tam je bila tudi *fontana*, voda. Zidali so jo leta 1953, potem pa kmalu uničili. Istočasno so naredili še štiri ali pet drugih *fontan*. Po vodo smo hodili tja ali pa na Trg 1. maja. Tam so bile pipe. Takrat še niso imeli vsi vode doma. V stanovanja so nekateri začeli napeljevati vodo okrog leta 1955, 1956. Kolikor so mogli, so si naredili. Jaz sem vodo dobila leta 1958. V to hišo so dali vodovod, ko so naredili farmacijo. Stranišča pa so imeli že pred vojno.

Hodili smo zgodaj spat. Zvečer smo se grelji, če smo imeli kaj za zakurit. Če smo imeli *petrolio*, petrolej. Po ulicah je bila *illuminazione a gas*. Sprva niti v šoli niso imeli elektrike, zadnja leta pa že. Približno med leti 1934 in 1936 so napeljali elektriko v šolo. Ko smo živeli v Trubarjevi ulici – to je bila prej Via San Giacomo – smo elektriko napeljali sami. Bilo je leta 1943. Tudi v Via Friuli smo jo sami napeljali. Kasneje so kuhali na *gas*. To je bilo približno leta 1950. Trajalo je le malo časa, mogoče eno leto. Plin so dobivali z Bernardina, tam je bila centrala. Precej jih je to imelo, nato so prekinili. Potem so dali *bombole*.

Vodni zbiralnik na današnjem Prvomajskem trgu v Piranu
(Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).

II.

Miklavž je prinesel darila v šolo. Tudi v šolo je prinesel tistim, ki so že imeli, revnim pa ne. Revnim ni prinesel daril ne domov, ne v šolo. V šoli so na tablo obesili kake piškote in učiteljica je povedala, da je to prinesel Miklavž. Razdelila je piškote, vsakemu enega ali dva. Verouk smo imeli enkrat na teden.

Sv. Lucijo so šli praznovat v bližnjo Sv. Lucijo, kjer je bila maša. Sedaj še grede nekateri tja na ta dan, a manj. Na oltarju je bila slika s sv. Lucijo, ki drži posodo z očmi. Takrat so tudi kaj boljšega skuhalo. Trikrat ali štirikrat na leto je prišlo meso za take praznike.

Božič in Veliko noč smo praznovali vsi, verni in neverni. Pekli smo *fritole*. Če ni bilo *fritol*, ni bilo praznika, božiča. Za božič smo postavili jaslice, *presepio*. Jelko so tudi postavili, ampak ne vsi, ni bila tako pomembna. Jaslice smo naredili sami. Dali smo vsaj enega Jezuščka ali smo naredili iz gline dve ovčki, kot je kdo znal; to se je potem podedovalo. Jaslice so morale biti; vsaj papirnate, iz kake revije. Tudi če niso bili verni; bi jih bilo sram pokazati, da nimajo nič in da ne držijo praznika. Daril ni bilo, mogoče so imeli darila bolj bogati, vendar bolj simbolična. Enkrat se spomnim, da se je očka oblekel v *Babbo Natale*, v Božička. Ko smo še živeli v Fiesi, smo naredili na ognjišču ogenj. Izbrali smo največji čok, ki je gorel od božiča do novega leta. Rekli smo mu božični čok. Gorel je od znotraj. V Fiesi je večina imela božični čok. Verjetno so ga imeli tudi v mestu, tisti, ki so imeli ognjišče. Pirančani so imeli zemljo v Fiesi, na Belem križu, v Šentjanah, Portorožu, Luciji, Seči. Verjetno so imeli take navade.

Za Novo leto je bil ples, praznik in veselje dva ali tri večere zaporedoma več kot do polnoči. Tako da smo novo leto res začeli z dobro voljo. Pri eni družini smo se zbrali, vsa vas. Bogati, *benestanti*, *šjori* so imeli tudi dvorane, kjer so plesali. Za *notte di San Silvestro*, silvestrovanje so se zbrali tudi v gledališču. Ples je bil vso noč. Če takrat niso plesali, ni bilo niti novo leto. Igrala je harmonika. Bilo je veliko takih, ki so imeli svojo harmoniko in so šli igrati tudi po svatbah, če so jih poklicali. Igrali so za deset lir. So igrali cel dan ali dva, tri dni. Kjer so bile dvorane za ples, so igrali tudi druge inštrumente, trobento, bobne.

Za pusta smo hodili po hišah *namaškarani*, pobirali jajca ali klobase, če so kaj dali, potem smo naredili *fešto*. Za pusta je moral biti ples. Plesali smo po hišah in v gledališču. V gledališču so bili po tradiciji trije pustni večeri zapored. V nedeljo so imeli ples *maritimi*, v ponedeljek neki drugi, v torek pa vsi skupaj. Plese so na pustni ponedeljek organizirali *maritimi*, mornarji. Povabili so ljudi iz iste vrste, iz iste skupine. Tretji dan pa je bil ples

za vse. Bila so tekmovanja v najlepših maskah. V četrtek je bil otroški ples, *ballo dei bambini*, to so delali kasneje v *circolo italiano*. Tudi otroci so tekmovali. Po vojni je bilo tega vsako leto manj. Novi so prišli vsak s svojimi tradicijami.

Za pusta so se našemili. Kostume so si izmislili ali pa so jih videli v revijah. Potem so bili še klasični kostumi: Pierrot, Harlekin, Pulcinella, Colombina, Veneziani, take stvari. Zadnji četrtek so izbirali najlepšo masko. Je bilo prav tekmovanje. Najlepše maske so nagradili. Za to tekmovanje so naredili vsi, kar najlepše so mogli. To so naredili vsako leto za otroke. Tudi odrasli so se našemili, ampak bolj tako, na primer nekdo si je narobe obrnil jakno, toliko, da so se pokazali malo čudni, malo pustni. Zadnjo pustno noč, pustni torek, so prirejali mornarji. Tu je bilo veliko mornarjev, so imeli *Società maritima*. Imeli so barke, z barkami so potovali. Danes potujejo s kamioni po cestah, takrat so potovali skoraj samo z barkami po morju. Takrat so se vsi zbrali tu, v gledališču Tartini. Vsaj tisti, ki so mogli, so prišli. Tej zadnji noči od pustnega torčka do pepelnice srede so rekli *cavalchina*. Izbrali so tudi kraljico večera, najlepšo masko ali najlepši par. Oblečeni so bili v kostume, na primer v črno, temu so rekli *domino*. Potem so si dali nos ali živalski obraz ali kaj takega. Kostume so kupili. So jih prodajali tu blizu. Niso stali dosti, nekaj *čentežimov* ali nekaj lir. Skoraj vsak, ki je hotel, si je lahko kupil. Na primer nos, oslovska ušesa, ali so se oblekli v živali, v medveda, kaj takega. To se je vse dalo kupiti. Tu na trgu je bil Bartolomei, ki je to prodajal; v trgovini, kjer je danes Lipa. Bila je privatna trgovina, gospodar se je pisal Bartolomei. Šli so tudi v Trst kupit. Kostume pa so največ šivali doma. So se znašli. Zašili so *magari* kar tako nekaj malega. Vzeli so rjuho, sešili medveda ali kaj takega. Uporabili so staro deko ali star žakelj. Imeli so domišljijo. Bile so lepe maske. Kostumi so bili Harlekin, Pulcinella, klasične maske, kot jih vidiš še danes na pustnih sprevodih. Potem so bile še domišljjske maske. Vsak si je naredil kot si je zamislil, kot si je predstavljal. Karneval pomeni pravzaprav eno neumnost, norčijo. Vsak se je zabaval, kot se je najbolje mogel in želel tisti dan. Če bi se kak drug dan tako obnašal, bi te vsi gledali čudno in postrani, ampak na tisti dan je bilo normalno. Skoraj vsi so se našemili, mogoče tisti najbolj stari ravno ne. Mladi so bili bolj pogumni. Mladi so šli vsi. *Magari* so si dali eno staro črno in eno belo nogavico in so šli. Šli so po vseh ulicah po Piranu. Tudi tri ali štirikrat so obšli vse ulice. Šli so v skupinah po petdeset, šestdeset našemljenih oseb. Šli so v sprevodu po celem Piranu, gor in dol, gor in dol. So peli, razbijali po starih ponvah in pokrovih. To je bilo spontano. Vsi so vedeli, da se to dela na ta dan in so se pripravili in so se našli in se zbrali, ne da bi se prej kaj dogovarjali in so

*Dogajanje pred Tartinijevem gledališčem
(Original v Pomorskem muzeju "Sergej Mašera" Piran).*

šli. Kakšna dva ali trije so se že zmenili, da so šli skupaj v družbi. Potem so srečali na ulicah še druge maske.

Te maskare so hodile tudi po hišah in prosile za klobase in jajca. Ko so prišle na vrata, so prosile: "Dajte kaj za maskare!" Niti ni bilo potrebno prositi, naj dajo, ker se je že vedelo. Ko so trkale na vrata in smo videli maskare, so pokazale na košaro. Nekaj je že bilo notri in kar smo imeli, smo jim dali. Ni jim bilo niti potrebno kaj zapeti ali kaj povedati. Ni bilo v navadi, da bi maskaram dajali denar. Ljudje so dali, kar so imeli. So šli v skupinah po tri, štiri, pet maskar, prijateljice in prijatelji skupaj. Naredili so krog po hišah. Kar veliko so nabrali. Ljudje so dali tudi po šest, osem, deset jajc, klobase, *panceto*, pa svež, doma pečen kruh, *štruco* kruha. Ko so nehali prepevati in delati norčije in plesati, so šli k eni od hiš, k eni od prijateljic ali prijateljev in pripravili praznovanje, malico, kosilo ali večerjo, kar je bilo in so jedli skupaj.

Za Veliko noč se ni delalo. Do četrтка so ljudje delali na njivah ali kjer so že bili. Od četrтка do drugega ali tretjega dne po Veliki noči se ni delalo. Takrat tudi največji grešniki niso delali. Torej, tudi tisti, ki niso bili verni, so se tega držali. Zapovedan praznik je bilo samo četrtek, nedelja in ponedeljek. Vendar do torka niso šli delat. Za Veliko noč smo pekli *pince*. To je podobno kruhu, narejeno je iz moke, sladkorja, jajc, masla. Rekli smo *ubeljen* kruh. V Istri so delali zelo dobre

pince.

Za *patrona*, sv. Jurija, je bil velik praznik. Po obali so bile postavljene *bancarelle*, stojnice vse od Riva Nova, od hotela Piran do Punte. Bila je *fiera*, sejem. Za *San Giorgio* so prodajali obleke, igrače, sladkarije, orehe. Vse leto so *šparali* kakšen *centesimo*, da so si kaj kupili za *San Giorgio*.

III.

Mladi so se ob sobotah in nedeljah zbirali po hišah in so plesali. Plesali so valček, tango, polko, tri ali štiri ples. Tango in valček sta bila plesa za mlade. Plesali so tudi počasne, mirne ples. V času vojne so šli plesat po hišah, enkrat k enemu, enkrat k drugemu. Bilo je prepovedano plesati, prepovedano je bilo praznovati, vse je bilo prepovedano. Torej se je šlo po hišah, mogoče niti ne dve nedelji v isto hišo, ker če so te odkrili, si imel probleme. Tako so se zbrali eno nedeljo v hiši enega prijatelja, drugo nedeljo v hiši drugega prijatelja. Vedno je bila kaka dobro urejena klet ali večja soba v pritličju. In tam so preživeli tri ali štiri ure. Do devetih, devetih in pol, desetih zvečer so plesali. Igrali so na harmoniko. Skoraj vedno je po hišah igrala harmonika.

Še pred vojno je bila na Belem križu blizu današnje antene ena gostilna. Tam so tudi organizirali ples v dveh izmenah. En ples je bil v urah po kosilu, od štirih ali petih do sedmih ali osmih in potem še eden od osmih naprej. Se je plačalo

*Piransko pristanišče z ribiškimi čolni
(Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).*

nekaj *čentežimov*, mogoče smo plačali petdeset *čentežimov*, pol lire. Nekdo, ki je delal na dnino, je zaslužil deset lir na dan. In tam je igral en orkesterček. Je bil Genio, ki je igral na trobento, je bil brivec, ki je igral violino, nekdo je igral ustno harmoniko, eden bobne. Vsi so imeli kakšno drugo delo, a ob nedeljah so se zbrali in so leta in leta, do vojne, igrali na teh plesih. Potem je bilo prepovedano. Prihajali so ljudje iz Pirana, Fiese, s Pacuga, iz Portoroža. Tudi tu so plesali valček, tango in polko. Moja mama je govorila, da so v njenih letih plesali tudi mazurko. Samo jaz se ne spomnim, kako je šla. V tistih časih, ko sem bila jaz mlada, smo plesali tri ali štiri ples.

Veliko je bilo fantovskih šal. Nekdo mi je pripovedoval, kako si je nekoč nekdo naredil novo barko, *kaič*, majhno barčico, s kakršnimi so ribiči ribarili in še danes z njimi ribarijo. In pokliče prijatelje: "Pridite, pridite, da vam pokažem barko." Pridejo v pristanišče in barke ni bilo več. In ti isti prijatelji so jo kot za šalo našli gor na pokopališču. Seveda, ker so mu jo tja odnesli! Isti prijatelji, ki so vedeli, da si je ta naredil novo barčico. Našli so jo in mu jo prinesli. Take domače šale so bile zelo znane.

Nekoč je bila neka družina. Spet je bila ena skupina mladih, zvečer so bili kakšno uro skupaj v družbi in potem so šli vsak na svoj dom. Dva sta bila v isti hiši, morda sta bila brata, in ko sta šla v hišo, so ti, ki so ostali zunaj, preden so se razkropili, vzeli opeke in malto in zazidali vrata in šli. Za te stvari so bili zelo dobri. Ko so se ti zjutraj

zбудili in hoteli stopit ven na ulico! To so skoraj vedno delali eni in isti.

Preden so šli v vojsko, so se kak dan prej zbrali vsi skupaj. Fantje in dekleta so veliko večerov preživeli skupaj, zdaj pri eni, zdaj pri drugi družini. Bila je kakšna družina, kjer so imeli malo več prostora, saj so bile druge hiše majhne. Ko je bila kakšna hiša večja, so vsi hodili tja. Pred odhodom v vojsko so tudi naredili praznik, vsi skupaj. Plesali so. Bili so v hiši tega, ki je odhajal v vojsko ali pa v kaki drugi.

Mladi so se včasih zbirali in so peli po ulicah. So se zbrali, so šli gor na hrib, na Pacug, na Beli križ in so hodili gor in dol in peli. To so bili stari sedemnajst, osemnajst, devetnajst let, preden so šli k vojakom. Potem so že imeli ljubico. Potem je bilo drugo. A prej, prej so peli: "Ta je punca od tega, ta je punca od onega." Tudi imenovali so jih z imenom, tako da se je slišalo v okolici. Peli so o svojih puncah, da so lepe. Takrat sem živela v Fiesi. V Fiesi so hodili po cestah, po njivah, po travnikih, po hribih gor in dol in peli. Mislim pa, da je bilo tako tudi v Piranu. Zato ker Piran je bil zelo romantičen, zelo poetičen. Peli so pesem *La mula de Parenzo*, ta je klasična. Potem *Comare Caterina*: "*Comare Caterina, veni con me cior l'acqua*", "*Non posso andare, perche ho da maritare*". Nekaj takega. "*Ciol la, ciol la, Bepi, che la xe belina, la scova la cusina, la frega el fogoler. E dopo che la ga ciolta, tu ti meti di drio, caro Bepi mio, buta la in canal.*" Tako so peli puncam, *možam*.

IV.

Ples ni manjkal nikoli. Za mladino, če ni bil ples, ni bil praznik. Tri ali štiri družine so se zbrale v eno družino. So spraznili eno sobo ali *kantino* in tam so plesali ob spremljavi harmonike. To je bilo vsako nedeljo. To je bil praznik za mladino. V kino so malo hodili, tudi če je kino bil. Na plesih so se tudi spoznali in se potem poročili. Spoznavali so se tudi, ko so šli čuvat mrliča. Več ko drugo so šli mladi in mlade, da so se spoznali, in se včasih izbrali in se poročili.

Najprej so si dvorili, *corteggiarsi*. So se srečali, so se zbirali zunaj, so šli skupaj v kino. Ko so videli, da so za skupaj, so šli domov vprašat za roko, *domandare la mano*. Največkrat, po tradiciji, so vprašali očeta, sicer pa vso družino. Takrat so se oblekli malo lepše, kot za k maši ali za praznik ali ples. Potem so se dogovorili. Odvisno tudi od ekonomske situacije. Več ali manj so čakali, se pripravili, se spoznali.

Če so le mogli, so bile poroke velike. Veliko so dali na to. Takrat so tudi mislili bolj resno. Zdaj je bolj površno, danes mislijo: "Če ne bo šlo, se bomo pa ločili." Takrat, če se je kdo ločil, ga niso niti pogledali, niti pozdravili na cesti.

Veljala je samo cerkvena poroka. Civilna ni bila obvezna. Že takrat so se nekateri poročili samo civilno. Po vojni pa župnik ni smel več poročiti, če ni bilo prej civilne poroke.

Ženske so rodile doma, brez babice. Samo ena *komare*, ena žena, ki se je malo razumela na to, je prišla pomagat.

Otroke so povijali v trakove, *fascie* do vratu. Mama je otroka dala na kolena. Najprej je dala na kolena *fascie*, potem plenice, potem otroka. Najprej je povila nogice, potem še roke. Potem je dala kapico na glavo in otroka potegnila za nos, da bo imel lep nos, da ne bo širok. Potem je otroka pokrižala. To je naredila vsakokrat, ko ga je previla. To je bilo štirikrat ali petkrat na dan. Dokler niso začeli brcat, so bili tako povezani. To je skoraj eno leto. Previjali so jih na toplem.

Otroci so dobili za krst verižico ali zapestnico, nekaj zlatega je moralo biti. To so dali krstni botri. Botri so bili prijatelji ali sorodniki. Botri so ostali kot nekaki sorodniki, vedno so bili v stikih. Bili so kot teta ali bratranec. Če je bilo mogoče, so imeli radi, da je bil za birmo isti boter. Vendar so gledali tudi na denar. Če niso imeli denarja za darilo, so rajši izbrali drugega. So gledali, kdo bi kaj dal. Za birmo so darovali uro ali verižico. Postalni so kakor sorodniki s tem botrom. To ni šlo v prazno. Boter je bil možki za fante in ženska za punce. Tako je bilo za birmo in najbrž tudi za krst.

Ljudje so umirali doma, redko v bolnici. Če so bili v bolnici, so celo prosili svojce, naj jih dajo domov, da bodo umrli doma, v svoji postelji. Mrliča

so čuvali ponoči, dve noči. Malo so molili, malo so se šalili, za družbo. Naredili so večerjo, najboljše, kar so mogli. Zbrala se je vsa vas, vsi znani, vsaj eno urico si moral bit tam in čuvat. To je bila *veglia*. Ko je na Puntì pri Pacugu umrla mama od moje *santole*, botre, so jo čuvali vso noč. Jaz sem imela osem ali devet let. Takrat smo se šli igro s črnim loncem. Sedeli smo okrog ognjišča. Nekdo si je umazal roke s tem loncem, a tako, da ga niso videli. V krogu smo se šli *pizzico e non rido*, ščipam, pa se ne smejem. Tisti, ki je bil črn, ni vedel, zakaj se drugi smeji.

V Piranu je šel pogrebni sprevod skozi mesto na pokopališče. Leta 1958 je umrla gospa Rotta, prva *maestrova* žena in so nesli krsto do cerkve in na pokopališče. Od takrat naprej so začeli nositi krste takoj na pokopališče, niso več naredili sprevoda čez mesto. Takrat so ljudje rekli: "Joj, še to nam bodo vzeli!" Od približno leta 1960 mrličev niso več čuvali doma. Redki danes umrejo doma.

Nagrobnike je delal en kamnosek. Tisti veliki nagrobniki so že sto in sto let tam. To se ne naredi vsako leto. Tiste velike križe pa je on delal. Pa majhne reči iz marmorja tudi. Je imel precej dela.

V.

Meni se tudi zdi, da vse to ni bilo res, pa je bilo. V Piranu so bili ali prav bogati ali prav lačni. Mi smo rekli, da so bogati tisti, ki so bili siti. Več kot polovica Pirančanov je bila revnih. Polovica je bila revnih, polovica bogatih. Polovica bogatih so bili *maritimi*, polovica jih je imela njive v Luciji, Seči, imeli so solna polja. Precej ljudi je delalo v ladjedelnici. Ladjedelnico je imel Apollonio, ki je stanoval na trgu sv. Roka. Bile so tri ladjedelnice, lastniki so bili trije bratje Apollonio. Potem je bila tudi tovarna Salvetti, kjer so delali milo, varikino, detergente. Tam je delalo precej Pirančanov, tudi precej žensk. Tam sta bila dva gospodarja te družbe, Curzolo in Salvetti.

Drugi so bili ribiči. Vsa obala, vse do konca je bila ena sama plaža. Tam so ribiči sušili mreže, sušili so jih na lesenih drogovih in na vrveh. Ko so prišli z morja, so morali dati sušiti mreže. Ko je bila plima, je morje prišlo do hiš. Tudi zdaj še pride do hiš, ampak veliko redkeje.

Ribiči so pekli *mušole*. Nekateri so jih pekli pozimi na obali, imeli so posode na *karbon*, kjer so kurili in pekli in prodajali. To so kupovali starejši, bilo je dobro spiti en kozarec vina zraven, ker to je vleklo vino, saj je bilo slano. Od doma se vzeli košček kruha, šli so na obalo, pojedli eno *skatolo mušolov* in šli v gostilno spit en ali dva *decì* vina. Pekli so jih tam, kjer danes pečejo kostanje, pod velbom pri pizzeriji. Bili so trije ali štirje, ki so pekli te školjke. To je trajalo skoraj do leta 1950. Potem so te školjke uničili. Morje jih ni dalo več,

Ladjedelci pri izdelovanju lesenih plovil v piranski ladjedelnici, začetek 20. stoletja (Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).

Piranski ribič krpa mreže, petdeseta leta 20. stoletja (Original v Pomorskem muzeju "Sergej Mašera" Piran).

so jih izgubili. Lovili so jih ribiči. Ampak to se lovi drugače kot ribe. Neke velike mreže so vlekli gor na obalo, bilo je potrebno precej truda, da si kaj dobil. To je bilo poceni. Rekli so: "O, ti so poveri, jejo samo mušoli!" To je bila revna hrana, hrana za reveže.

Drugi so kupili eno vrečo teh *mušolov*, očistili so jih, pekli in prodali, da so nekaj zaslužili.

Nekateri fantje so dobili, kuhali ali pekli kostanj, da so si kaj zaslužili za šolo. Ni bilo nobene pomoči za šolo. So pekli kostanje, so si postavili en *kadin*, ga pokrili, da so kostanji ostali topli in so šli po Piranu ter kričali: "Calde lesce, calde roste!" "Topli kuhani, topli pečeni!"

Pekli so jih doma. Tako so nekaj zaslužili. Bili so skoraj otroci. Pekli so tudi za kos kruha, ne samo za zabavo. Za zabavo ne bi nihče tega delal, ker ni bilo lahko. Kostanj so prodajali po ulicah.

Poleti so se solinarji prav preselili na soline, cela družina. Imeli so tam tudi hišo. Nekateri, ki so imeli soline, so imeli še njive. Kjer je danes aerodrom, so bile velike njive, vinogradi. Pridelovali so grozdje in delali vino. Ponavadi so šli v soline 24. aprila, na dan sv. Jurija, za *San Giorgio*. Ne spomnim se, da bi bil kak praznik, preden so odšli.

Zbrali so vse svoje stvari, vse, kar so potrebovali. Potem so *krkali*, naložili vse na barko in se odpeljali v soline in tam so ostali do šole. Bili so potrebni tedni, da so vse pripravili, da so pripravili tiste *kavedine*, teren za pridobivanje soli. Do septembra so bili na solinah, dokler se ni začela šola. Pouk se je začel pozneje, ne prvega septembra. Vsi so imeli otroke, po dva, tri, štiri, pet otrok. Otroci so pomagali v solinah in ko se je začela šola, so se morali vrniti. Takrat je bilo mesto bolj prazno, so manjkali. Manjkali so skoraj pol leta, zaradi njiv, solin, trgatve. Moj očka pa se je vračal vsak dan. Delal je *žornade*, morda je bil plačan na mesec ali na ure, se ne spomnim.

Soline so bile v državni lasti. Tisti, ki so tako odhajali, vsa družina, so imeli prav kos svojih solin, ki so jih obdelovali zase in so pobirali sol in so jo prodajali državi. Soline pa so bile državne. Sol so pobirali vsak dan. Imeli so velike, velike kleti, kamor so shranjevali *kvintale* soli, tone soli in na koncu sezone je država kupila to sol. Država plača slabo in proda drago, bile so družine s po pet, šest otroki in vsi so delali sol. Nekaj so zaslužili.

Leta 1955 se je vse spremenilo, prišle so druge navade, do takrat pa so še hodili v soline.

Tisti, ki so imeli njive v Sečovljah, so šli tja z osličkom in vozom. Nekateri so šli s tramvajem, je bil tram. Imeli so orodje za na njivo, žaklje in vreče. Na njive so nosili gnoj, ki so ga naredili doma, saj so imeli recimo doma v Piranu osla. Prav v tisti ulici, kjer smo mi najprej živeli, je bil nasproti našega *portona* en drug *porton* in notri *štala*, kjer so imeli enega osla. In tam so vsak dan pobirali gnoj in ga nosili na njivo. Nekateri so imeli v Sečovljah, gor v Vinjolah, v Seči ali na hribu zgoraj nad Lucijo tudi majhno hišico, *casa de campagna*. Poleti so nekateri tudi tam živeli. Ampak večinoma so hodili vsak dan tja in nazaj domov. Večinoma so imeli njive tisti, ki so imeli tudi soline. Torej so delali na njivah, ki so bile tam okoli, in so delali tudi v solinah. Ob nekaterih urah so delali sol, ob drugih so delali na njivah in so tudi spali tam, ker so imeli hišice na solinah. Imeli so hišico in tam so živeli poleti, od aprila do septembra.

Ribiči, solinarji in kmetje so vreme skoraj vedno uganili. Vreme so poznali. Kakšno bo vreme, so vedeli po soncu, po oblakih, ki so prihajali in iz katere smeri, po luni, kako je osenčena po tej strani, kakšen madež ima na oni strani. Redkokdaj so se zmotili.

Moja mama je imela eno operacijo in vsake toliko je rekla: "*Me spizza la ferita*", "srbi me rana, bo dež". Niti enkrat se ni zmotila. Štirideset let je

imela to in ko je to rekla, sem lahko vedno vzela s seboj dežnik. Zato ker je bil takrat zagotovo dež. Veliko so vedeli o vremenu; tudi po tem, kako so se mravlje obnašale, po galebih, če so leteli visoko, bo takšno vreme, če nizko, bo drugačno. Malokrat so se zmotili. Razumeli so znake narave.

V Piran so kmetje pripeljali vozičke z drvni. Prišli so iz Savudrije, iz Madonna del Carso in Castel Venere. Pripeljali so se do *La piazza dei musì*, današnje avtobusne postaje. Prišli so z osličkom ali dvema. V večje vozove so bili vpreženi voli, večinoma pa so bili manjši vozički. Na *piazza dei musì* so se ustavili. Tam so privezovali osličke. Tja so v sezoni iz mesta hodili gledat drva in jih kupovat. Na *La piazza dei musì* je bila tudi vaga, tista na tleh in je šel cel voziček gor. So vagali in računali, koliko tehta voz in koliko je drv. Voz je imel ponavadi napisano, koliko je težak. Potem so prodajali drva. Če niso prodali, so težko kaj kupili.

Če ni bilo ljudi, so šli kmetje po mestu in so popoldan prodajali drva tudi po polovični ceni, samo da gre, da nesejo kaj domov. Prodajali so jeseni, po *vendemi*, trgatvi, ko ni bilo drugega dela. Drva so prodajali do februarja ali marca.

Nekaj je bilo tudi kočij. Ampak ko sem imela dvanajst, trinajst let, so že šle ven iz mode. Takrat so začeli avtomobili, *biciklete*, kolesa in motorji. Kočije so bile za luksuz, za bogate, za gospodo. Kot zdaj, ko imajo avto tisti, ki so v boljšem stanju.

*Tartinijev trg v Piranu leta 1957
(Original v Pomorskem muzeju "Sergej Mašera" Piran).*

Tisti, ki so v slabšem stanju, pa imajo motor ali pa noge ali pa avtobus. Noge, hvala Bogu, imamo vsi, dokler ne bolijo. Tisti *benestanti*, dobro stoječi, so imeli *carozze*, kočije in konje. Ampak to je bilo še pod Avstrijo. Tudi še nekaj časa pod Italijo. Še vidim tisto reč, ko so sedeli, dve spredaj, pa tisti kočijaž in še eden zraven kočijaža.

Ko smo bili na Pacugu, smo opazovali avtomobile. Bili so redki, mogoče tri ali štiri na dan. Mogoče niti niso bili od tu. Nekoč je bil Tartinijev trg prazen. Pred kakimi štiridesetimi leti sta bila na trgu dva ali trije avtomobili, potem štiri ali pet, potem sem eno leto rekla: "Trg ima že trideset avtomobilov, le kam bomo prišli."

Nekaj turizma je bilo tudi. Če ne drugo, so prišli Tržačani, ki so imeli tu vikend ali vilo. V Fiesi je bilo precej turistov, tudi Nemci so prihajali. Imeli so privatne vile ali večjo vilo, kot hotel. Vile na hribu Mogoron so bile od bogatih, ki jih mi nismo poznali, niti nismo vedeli, od kod so, kakšni so, nič. Največ je bilo takih, ki so imeli več kot eno hišo, ki so prihajali sem samo poleti ali ki so bili iz bližine Trsta. Taka je bila večina.

Nekateri so imeli celo hišo zase, drugod se je cela družina stiskala v eni sami sobi. V Piranu je bilo veliko bogatejših družin, več kot v Izoli. Te so stanovale v hišah ob obali in ob trgih. Pri družini Braico je na primer hči, ko se je poročila, dobila eno nadstropje, mama pa je bila v drugem nadstropju.

Vse so si sami delali. Če je na primer nekdo zidal hišo, ni rabil niti arhitekta, niti inženirja, ne zidarja, ne vodovodarja, nič. Vse si je sam naredil. Načrtoval, razmislil, pripravljaj, kupil material in zgradil. Skoraj vsi so tako delali.

Včasih so bile hiše majhne. Na primer tam blizu stolnice je bilo nekaj hiš zelo majhnih, za pol te moje kuhinje in to je bila cela hiša. Ko si vstopil, si moral skloniti glavo, bil je samo en prostorček, v enem kotu je bilo ognjišče in po majhnih, majhnih in ozkih stopnicah si prišel v gornjo sobico, kjer so spali. Bilo je veliko takih hišic, potem so jih podrli. Potem so prišli drugi in vsak, ki je prišel, si je naredil večjo in boljšo hišico.

VI.

Tisto hišo, kjer je zdaj arhiv, in tiste velike hiše zraven so imeli *Piranesi facultosi*. To so velike hiše z več stanovanji. Zidali so jih, da so vložili denar. Da niso imeli denarja na banki, ampak so imeli hiše. Potem so jih oddajali. Tisti del, kjer je arhiv, ni star. To se mogoče še ti spomniš, kdaj so to zidali.

Tam je bila prej ena kovaška delavnica od ene-

ga moža, ki se je pisal Bonifacio. So delali železne stvari. Je bila prav ena delavnica. Ker enkrat smo popravili vse reči. Smo popravili štedilnik, če se je razbil, smo popravili vozove, tiste okove, s katerimi je bil voz okovan, vse orodje, ki so ga rabili, motike, so jih imeli po več doma. Vsak, tudi če je imel samo malo vrta, je imel motiko. To so nosili popraviti. Je imel polno dela! Tudi *špina*, pipa, če se je razbila, so jo nesli popraviti. Zdaj pa jo snamejo in vržejo v smeti. Kupiš novo, pa je slabša kot tista, ki si jo imel prej. Pa so popravili lonce. Aluminijastih niso nosili popraviti, emajlirane pa. Te smo največ uporabljali. Ko je bil lonec že poln lukenj, so ga skrajšali in vstavili novo dno. Vse družine so imele take lonce. So jih kupili enkrat, ko so se poročili, potem niso šli vsak mesec v trgovino za take reči. Takih delavnic je bilo več v Piranu.

Bil je en mož, ki je brusil škarje, nože in take reči. Z vozičkom je hodil po Piranu, Luciji, Portorožu. Bil je majhen in debel in kadar je imel poln voziček, se ga ni niti videlo. Stanoval je v Piranu, blizu Trubarjeve ulice. Od kod je prišel, ne vem. Še po vojni je delal. Klicali so ga *El Gua*, Brus. Vsak dan je šel od Fiese, čez Beli križ, v Portorož. Včasih se je ustavil tu, če je imel kaj več dela. Bil je pošten in simpatičen.

Takrat so vse porabili. Bil je še eden, ki je popravljaj lonce. Pravzaprav jih je bilo več. Eden je stanoval v tistem kotu na Rokovem trgu, kjer je danes slaščičarna. Pisal se je Negro. Popravljaj je lonce ali jih odrezal in jim dal novo dno. Vse se je izplačalo, ker so malo kupovali. Žena se je klicala Vittoria. Potem so šli v Trst.

Še nekdo je bil, ki je imel majhno delavnico in je popravljaj lonce, brusil škarje. To je bilo v današnji Trubarjevi ulici.

Kovač je tudi bil, samo se ne spomnim, kje. K njemu so peljali tudi konje, da jih podkuje, bil je nekje zunaj, na vasi, ne v mestu.

Kjer je zdaj krojač, tam je bil Bocasin. So bili trije bratje, en je bil učitelj, en je bil trgovec, imel je trgovino z živili. Za enega pa se ne spomnim več. Tam so imeli veliko stanovanje, saj hiša sega od obale do Župančičeve ulice. In še nadstropje je. Tisti učitelj je bil prav hud fašist. Je imel tisti klobuk, s tistimi *franzami*. Vedno je bil v uniformi, kadar so bili kakšni prazniki. Fašizem se je začel v Piranu leta 1920, se mi zdi. So se morali vpisati v stranko. Od začetka ni nihče vedel, kaj bo. Tudi zdaj so novi časi in se nekateri vpišejo in bodo morda napačno naredili. Šele potem bodo videli, če je dobro ali slabo. In tudi takrat od začetka niso vedeli, kaj je, šele potem so videli, kakšna katastrofa je prišla.

*Piranska trgovina, med obema vojnama
(Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).*

Fotograf je bil v *Casa Veneziana*, preden so naredili turistični urad. Še prej je bila tam kavarna, *Cafe Venezia*, še prej pa *Cafe Unione*. To je bilo pred 1. svetovno vojno. *Cafe Venezia* je bil po Avstriji, po letu 1918. Del je bil še v prvem delu lekarnarstva, kjer pripravljajo zdravila. Tam je bila prej delavnica za *bicikle*, mož, ki je popravljaval kolesa, se je pisal Petronio. Je bil tudi fotograf Petener in njegovi nasledniki. Je prišel tudi v šolo, zadnji dan šole ali vmes. Vsako leto smo se enkrat slikali, ves razred.

Prej je bila farmacija na Trgu 1. maja, kjer je danes steklar. Približno leta 1959 so odprli to lekarno na Tartinijevem trgu. Bila je še ena lekarna, v Župančičevi ulici, kjer je bila potem trgovina Mojca. Zaprli so jo, ker so šli tisti ljudje proč, v Italijo.

Ko sem bila še majhna, je bil enkrat na teden sejem v manjši obliki. Sejmarmem se je reklo *ambulantí*, to so bili tisti, ki so prodajali en dan tu, en dan tam, ki so imeli dovoljenje, da lahko prodajajo povsod. Enkrat na teden so prišli v Piran in so imeli *plac* pred današnjo gostilno Lovec. Takrat smo temu trgu rekli *Squero vecio*. Prodajali so obleke, nogavice, *robo* na metre. To je trajalo nekaj let, potem ni bilo več.

Peči za domač kruh so bile v Piranu tri ali štiri. Peč je bila vzdana. Imela je vratca in s *šešolo* so v peč dali kruh. Ena peč je bila zadaj za kavarno Galerija. Imela jo je Nina *del forno*. Ena peč je bila v Marciani, na levi strani v *via Paradiso*. Tisto pekarico so klicali Razza.

Nina *del forno* je delala le na določene dneve. Uporabljala je samo najtanjše hrastove šibe. Prina-

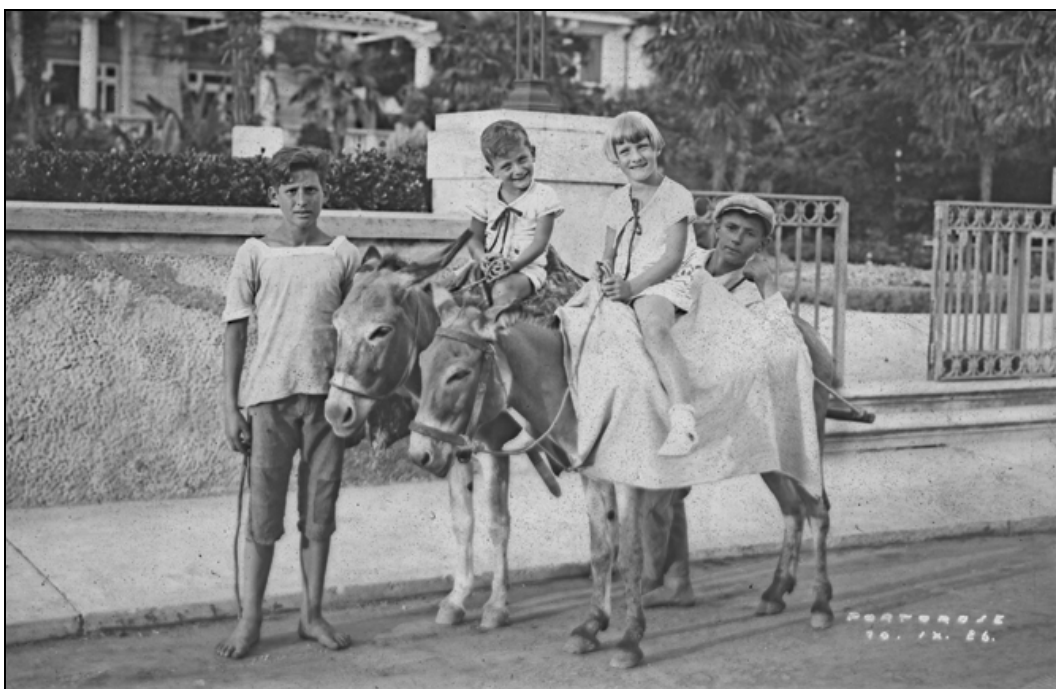
šali so ji butarice in jih naložili tu v kot cele kupe, sto in sto teh *fašin*, butaric. Spravila jih je v eno veliko *kantino*, klet. Samo s temi tankimi hrastovimi šibami je ona pekla kruh. Pa tako okusen! Nina je na kruh naredila številko ali nalepila papirček. Vendar je ona poznala kruh po obliki. Mi smo ji nesli peč dolge štruce. Redkokdaj se je zmotila.

In za veliko noč so cel teden pekli *pince* v tisti peči. Doma so zamesili kruh in *pince*, naredili hlebčke, ona je vzela hlebčke s tiste tvoje deske, dala na svojo paleto in jih dala v peč.

Je bil *profumo*, vonj gor v cerkvi cel teden. Na veliki teden, ko smo šli k mašnim obredom, ki jih je precej za veliki teden. Tako je dišalo po *pinci*! Veliko stvari je imela tudi zunaj, ke ni mogla vsega držati v tistem prostoru noter. Nina je nehala delati, ko so šli vsi v Trst, med leti 1955 in 1956. Razza je tudi takrat nehala delati.

Še ena je bila tukaj zraven, vendar ta je pekla prej, jaz se je več ne spomnim. Je bila tudi v Trubarjevi ulici. Imenovala se je Sandrina. Najprej je ona opustila peko. Nina pa je šla naprej, dokler niso šli v Trst.

Kruh so tisti, ki so imeli peč, pekli tudi doma. Takrat je bilo malo peči. Elektrike ni bilo. Tisti, ki so imeli samo *plako*, so porabili preveč drv, in se jim ni izplačalo. Kruh so pekli tudi pod *črpnjo*. *Črpnja* je kot neka *teča*, nizka in široka. Dobro so segreti ognjišče, pometli proč pepel, na vroče *matone*, opeko, so postavili kruh, pokrili s *črpnjo*, posipali s pepelom, dali povrh še oglje. Tako so

"Turistična ponudba" v Portorožu, 1926
(Original v Pomorskem muzeju "Sergej Mašera" Piran).

delali, ko sem bila še majhna. Potem so pa začeli nositi kruh v *forno*, v peč. Kasneje so si nekateri peč kupili. Vendar peči niso imeli vsi.

Mestna pekarna je bila na Rokovem trgu, kjer je danes Marxova ulica. Z vozičkom so ga razvažali v trgovinice. Pekarna je bila premajhna. Še po letu 1960 so tam pekli kruh. Pekli so ga za vse meščane, potem še za turiste. To je bil *forno comunale*. V solinah so imeli družinske peči, kjer so pekli kruh za družino.

Frizer je bil na Tartinijevem trgu, kjer je bila prej bonboniera. Tam je bil zgrajen še en prizidek, ki je imel spredaj veliko teraso. Potem so ta prizidek podrli. Brivcev je bilo veliko: eden je bil, kjer je danes trgovina pri Ivotu na Tartinijevem trgu. Na vogalu, kjer prodajajo blago, je bil tudi eden.

Zraven je bila trafika, kjer so prodajali tobak in sol. Tam zadaj je bil še nekdo, ki je delal čevlje, danes je tam trafika. Popravljal je stare čevlje in delal nove in je tudi prodajal čevlje malo bolj poceni, take cenene čevlje. Ni imel finih čevljev, ampak take za na barko, športne.

Tam, kjer je danes Lipa, je bila pa vedno knjigarna in papirnica, prodajali so knjige in zvezke. Zraven je bila tipografija, tiskarna, kjer so tiskali knjige. Ta je bila tam, kjer je danes gostilna Mario. Bil je isti gospodar, ki je imel tiskarno in knjigarno s papirnico. Bila je ista družba, *società*. Pisal se je Bartolomei. Bil je Pirančan. Bil je še nekaj časa po vojni. Potem pa se je vse postavilo na glavo, vse se je spremenilo.

Bila je tudi ena zlatarna, v *Villa Novella*, ki je v današnji Rozmanovi ulici. Tam je bil neki Fabbro, ki je delal in živel v Fabbrovi hiši, on je bil gospodar. Bili so trije sinovi. Dva ali trije so umrli med dvajsetim in osemindvajsetim letom, zaradi tuberkuloze. Eden je še ostal in imeli so trgovino z zlatom. Prodajali so zapestnice, prstane, verižice, zlato. Bila je zraven današnje banke.

Bil je eden, ki se je ukvarjal z urarstvom in je popravljaval ure. Bil je na Zelenjavnem trgu, kjer je danes drogerija. Tam je imel eno majhno delavnico in trgovinico, tam je popravljaval ure, veliko, veliko let. Imenoval se je Gaston.

Takrat je bilo veliko administratorjev, uradnikov, ki so hodili pobirat denar po hišah ali pa smo šli direktno na občino.

V *Villa Alma* je živel en duhovnik, in je bil vedno tam, z eno žensko, ki mu je stregla.

VII.

Tudi Ciganke so prihajale. V Fiesi so se včasih ustavljali z vozovi. To je bilo še pred vojno. Zanje se ni nikoli vedelo, ne od kod prihajajo ne kam gredo. Ostali so tri ali štiri dni, pet dni. Potem so izginili. Nato so naslednji teden prišli drugi. Bili so z vozovi, s konji. Skozi vse leto so prihajali. Prihajali so, odhajali, prihajali, odhajali, prihajali eni, prihajali drugi, menjavali so se. Ti so bili vedno v gibanju. Ti se ne morejo ustaviti, pravijo, da imajo tak gon, da se morajo gibati. Niso prihajali vedno

isti. Ustavljali so se, nekaj dali na tla, iz kamna ali kaj so si v sredini naredili ognjišče, da so lahko kuhali. Nabirali so les kje v bližini, podkurili, zakurili, skuhalo in jedli. Veliko jih je imelo otroke, pri štirinajstih, petnajstih letih so ženske že imele majhne otroke, dva ali tri otroke, ki so jih nosile, ki so hodili. Zato smo vedno rekli: "*Tanti bambini come Zigani*", "toliko otrok kot Ciganov". Šli so po hišah, prosili. Prav od usmiljenja so živeli. Malo nas je bilo strah pred njimi, ker so govorili, da tudi kradejo, če morejo. Meni niso nikoli nič ukradli, toda vedno so nas svarili, naj bomo pazljivi. Zato ker gredo in ukradejo, kjer kaj najdejo, tako so pravili. Tudi po poljih smo kaj puščali in če so oni prišli mimo, so izpulili čebulo, izkopali krompir, vse, kar so lahko uporabili. V Fieso so večkrat prišli, ustavili so se tam blizu, kjer je danes avtokamp, kjer so prikolice. Tam, blizu jezera, blizu morja.

Bili so tudi berači. Ne vem, od kod je prihajal tisti mož, nekje iz Istre, od nekod. Bil je mož, starček. Izgledal je kot starček, napram otrokom. Tudi oblečen je bil zelo revno. Igral je na violino in igral je tudi na bršljanov list, ki ga je imel med ustnicami. Z violino se je spremljal in tako igral po ulicah in po cestah in po hišah, da bi mu dali kak *čentezim*, da bi mu dali kak kozarec vina. Prav tako je živel, od usmiljenja. Spal je, kjer je bilo kaj za prespati, v kaki kleti. Toda vsi so mu hoteli dobro, bili so mu naklonjeni in so ga radi sprejemali, ker so vedeli, da ni tečen in nadležen, da je z vsem zadovoljen. Bil je srečen, da je svoboden, da lahko živi iz dneva v dan.

Bila je ena starka, Lisa, in tudi ta je prihajala na vrata in prosila. Najprej ti je povedala kakšno *štorijo*, zgodbico, kakšno poezijo, pesem, kakšno tako stvar, potem te je za kaj prosila. Spomnim se, da je prihajala leta in leta in leta ta starka, in je naredila obhod po Piranu, malo je šla sem in malo tja. Potem je šla gor, v Fieso, na Beli križ. Živela je tako. Tudi ta je spala, kjer je pač bilo kaj za prespati. Nihče ni vedel, od kod prihaja. Za te ljudi se ni vedelo, od kod prihajajo. Saj niti niso povedali po pravici, ali pa so tudi sami prav zares pozabili, od kod so, kje je njihov rojstni kraj. Pa tudi njihova domišljija je bila zelo bujna.

Bilo je v navadi, da si jim kaj dal. Če nekdo prav ni imel, no... So šli tja enkrat in potem so razumeli, da ne bodo tu dobili nič in niso več prihajali.

Dali so jim košček kruha, sadež, *čentežime*. Seveda je bilo beračenje prepovedano, ampak vseeno. Saj ni bilo tako strogo in so to vseeno počeli. Kasneje, malo pred vojno, pa je bilo malo bolj strogo, čuvaji so jih malo nadzorovali, poznali so jih, vedeli so, kdo je berač.

To je bilo tudi v samostanu, pri patrih. Se spomnim, da sem tja hodila tudi sama, ko smo še

živeli v Fiesi, ker nas je bilo veliko otrok in nismo imeli vsak dan za jest. In patri so nam dali košček kruha ali kasneje krompir. Saj bi morali imeti na kile tega kruha, če bi nam ga hoteli dati. Tako so skuhalo velik lonec krompirja in zjutraj so nam razdelili ta topel krompir. Ljudje so prihajali trkat k njim na vrata. Je bila že dogovorjena ura, kdaj so prišli. Dali so enega ali dva topla krompirja in s tem smo si pogreli roke. V letih 1932 do 1935 je bilo to vsak dan. Potem ne vem, koliko časa je to še trajalo. Delali so tudi *il pane di Sant Antonio*, kruh svetega Antona. Bila je skupina žena, ki so hodile v cerkev, bile so malo bolj zagnane, goreče, in so pomagale tistim, za katere so vedele, da so potrebovali pomoč. Dale so nam eno kartico, kot eno štampljko in enkrat tedensko so nam dale kruh. Spekle so kruh, eno, dve, tri štruce. Ob torkih smo šli k njim. Kruh so delile v križnem hodniku. Tam je bila ena sobica, tam so delile kruh. Krompir pa so delili ena vrata naprej, tam, kjer se gre danes v šolo. Pozvonili smo in en pater je bil, ki je vedno rekel: "*Non c'e ne!*", "Ni krompirja!" In ko smo ga videli od daleč, smo rekli: "Pojdimo proč, je tisti *Non c'e ne!*"

Tja so hodili po krompir najbolj revni ljudje. Saj, da greš nekam prosit kruha, moraš biti že zelo lačen, tako je. Če si dobil košček kruha, si ga največkrat nesel domov za tiste, ki ga niso šli iskat.

VIII.

Bilo je precej *štrigarije*, vraževerja. Verjeli so v črno mačko. Če greš zjutraj ven iz hiše in vidiš črno obleko, se moraš obrnit. Ko gre ženska ven iz hiše, če najprej sreča moškega, ji bo tisti dan prinesel srečo; če bo srečala žensko, bo jezna, ker ne bo imela sreče. Ne vem, ali je enako veljalo tudi za moške ali je bilo zanje ravno obratno.

Ko je kakega otroka bolet trebušček ali se je slabo počutil, so ga odnesli h kaki od teh žensk. Dala je premog v eno steklenico, *il olio, il alio*, malo olja, malo česna, nekaj takega je naredila in potem je glede na tisto povedala, da je treba s tem namazati otroka. To je bilo v Piranu.

Metala je tudi karte. Po večini so bile starejše ženske, ki so metale karte. Kot se spomnim, so rekli, *buta carte, buta carte*. Ali tiste, ki ti gledajo na tisto *fjaškico* olja: stavijo olje in *karbon* v *flaško*, česen, nekaj molijo nad tabo, te prekrizajo in rečejo: "Ja, ta ti je naredila to", ali "to ti je naredila tako in tu namaži", ali kaj takega.

IX.

Kjer je danes trgovina Dom, kjer dela gospa Danica, je bil nekdo, ki je prodajal blago. Klical se je Marcelin. Bil je en *extra* tip. Ni bil poročen. Bil je *šik*. Bil je tudi igralec v gledališču, amater. Toda

ti amaterji so velikokrat naredili kakšno igro, kakšno komedijo in tudi on je igral. Bila je ena taka skupina, kjer so se vsake toliko dobivali in naredili kakšno igro.

Potem zraven je bil tisti, ki je popravljajl *bicikle*. Imel je štiri sinove, vsi so igrali violino, hčerka pa je igrala klavir. Tudi oni so bili v gledališki skupini in so pripravljali gledališke igre. En je umrl pri devetnajstih letih, ko je že študiral v Padovi. Drugi, Ottavio, je umrl kak mesec od tega.

Bilo jih je veliko, ki so igrali harmoniko. Igrali so za hobby, za zabavo. *La banda*, glasbena skupina, pa je bila vedno. Igrali so, več let so vsako nedeljo obšli Piran in igrali. Nekje so se našli, se ne spomnim, kje, potem so začeli igrati in so naredili obhod po celem Piranu in so igrali. Imeli so trobente, klarinet, činele, mi rečemo pokrovke od loncev, tamburico. Imeli so *maestra*, pisal se je Bevilacqua. Ta jih je vodil in jim dirigiral. Živel je tu blizu stolnice. Ampak ta *maestro* ni bil Pirančan. Bili so iz Barija ali nekje dol iz Sicilije, iz južne Italije, kratka. In tudi govorili so še vedno po njihovo, njihov dialekt. Kdaj so prišli, ne vem, jaz se ga spomnim, kot bi bil vedno od tu. Bil je majhen, zelo majhen po postavi, debelčkan. Imel je ženo, ki je bila čisto taka kot on in eno hčerko in vsi trije so bili nekaj posebnega.

La banda, ta skupina, je igrala še nekaj časa po vojni, potem je razpadla, ker so ljudje začeli odhajati proč. Vsi so se razšli in skupina se ni spet sestavila. Zdaj se spet sestavljajo, zdaj so spet take skupine, ki kaj delajo. Ampak takrat je bilo tako, da so začeli mladi in so šli naprej skupaj, dokler niso postali stari. Bili so tudi orkestri.

Skupaj so kaj naredili, kakšno prireditev. Večkrat so naredili tudi opero. Imeli smo Traviato, *Rigoletto*, take stvari. Zbrali so se, zbrali so vse take, ki so znali kaj igrati, ki so imeli talent, povabili so tega zaradi inštrumenta, onega zaradi talenta, drugega še zaradi česa in tako so počasi sestavili skupino.

Peli so tudi ljudske pesmi. Peli so za praznike, za pusta, bile so tudi skupine, ki so prepevale vsak dan, zvečer, krožile so po mestu, po ulicah, tu in tam so zapeli. Eni so peli dobro, drugi slabše. Peli so prvi in drugi glas. Največ se spomnim tega, kako so peli po ulicah, v skupinah.

X.

Moj brat Giovanin je umrl v vojni. Pridi, pokažem ti še slike. Ta brat je v Avstraliji. Še en brat je v Avstraliji. Se je tu poročil; tu sta živela štiri leta, potem sta šla v Avstralijo. En pa se je tam poročil. To je sestra. To je hčerka od sestre. Živi v Italiji. To je bratova žena, je potem prišla v družino. To sta ena moja sestrična in njena hčerka.

Moj brat in njegova žena živita v Melbournu, Avstraliji. Tam imajo veliko *club istriani*. Imajo svoje skupine, vsake toliko priredijo svoj praznik, *fešto*. Dve leti zaporedoma so naredili *gara per le pinze*, tekmovanje v peki *pinz*. Žena od brata je dobila dvakrat prvo nagrado. Veliko istrskih družin je tam. Šli so leta 1956. Še vedno prihajajo domov na obisk. So še drugi Pirančani tam, na primer dve sestri Bontempo, ki sta se poročili z dvema bratoma Antonini. Ena se je poročila v Trst, druga je v Avstraliji.

Tu pa je moja mama, ko je dobila prvo pismo od brata iz Avstralije. Je tekla domov povedat, da je dobila pismo od sina in so jo slikali in so mu poslali sliko.

To je skupina iz stolnice, ženske, ki smo hodile k maši. Tu pa je skupina prijateljev, ki smo se dobivali pri meni, ali pa pri eni tam na Punti, blizu restavracije Tri vdove. Igrali smo karte. Je bilo več takih družb v Piranu. Tudi tombolo so šli igrati. Je bilo več takih skupinic, ki so igrali. Jih je bilo sedem, osem ali deset, ki so igrali, posebno pa ob nedeljah. So igrali za neke simbolične denarčke. Slovenke pa se ne zbirajo tako. So prišle od povsod. Tu so bili pa že rojeni, so se poznali, družine, otroci, starši...